

Judit Zágorec - Csuka

Biblioterapija v šolski knjižnici

Dvojezične osnovne šole I Lendava

POVZETEK

Avtorica obravnava biblioterapijo v šolski knjižnici Dvojezične osnovne šole I Lendava, ki jo izvaja v okviru bibliopedagoških ur. Biblioterapija odpira nove poti in priložnosti v šolskem knjižničarstvu, avtorica jo prikazuje tudi kot študij specializacije, ki jo je opravila na Univerzi v Kaposváru na Madžarskem. Biblioterapija je prikazana s teoretičnimi osnovami in tudi iz praktičnega vidika, saj je avtorica sama tudi knjižničarka, ki izvaja biblioterapijo v okviru bibliopedagoških ur v osnovni šoli. Tema, katero obravnava pri svoji biblioterapiji, se nanaša na Andersenove pravljice, ki vsebujejo motive ponižanja in prezira, npr. Deklica z vžigalicami, Božično drevo, Grdi raček, Čajna skodelica in Cesarjeva nova oblaci. Strokovni članek prikazuje tudi bistvo identifikacije učencev s tekstom, z glavnimi junaki zgodbe, katarzo, ki jo doživijo učenci pri biblioterapiji, in pregled na doživeto zgodbo ter integracijo biblioterapevtskih vsebin z življenjskimi izkušnjami otrok. Avtorica poda tudi nove ideje za razvoj specialističnega študijskega programa biblioterapije v okviru knjižničarske stroke v Sloveniji.

Ključne besede: Biblioterapija, šolska knjižnica, študij biblioterapije, teoretične osnove, praksa, Andersenove pravljice, izbrana literatura, otroška psihologija, otroška pedagogika, motiv prezira, motiv ponižanja.

Uvod

Razvojna (receptivna, preventivna) biblioterapija se ukvarja s prevencijo, duhovnim razvojem, klinična pa samo z zdravljenjem. Besedna zveza *biblio-terapija* ima dvojni pomen: literatura/kontekst (*biblio*) in zdravljenje/psihologija (*terapija*) s pomočjo knjig, torej izvajanje zdravljenja in prevencije s pomočjo knjig. Bibliotekarji so lahko dobri biblioterapevti, kajti imajo veliko znanja o leposlovnih knjigah nasploh, vodijo referenčne pogovore z bralci itd. S pomočjo teksta, literature, ki jo uporabljajo pri svojih biblioterapevtskih urah, nastane proces, ko biblioterapevt vodi pogovor z izbrano skupino bralcev, ki interiorizirajo določeno temo (npr. pri Andersenovi pravljici o grdem račku temo drugačnosti). Biblioterapevt dela s tekstom in ima pedagoško, psihološko znanje/kompetence, vendar ni psihoterapevt (psihiater, zdravnik), ki izvaja pogovor s pomočjo znanja iz medicine, porablja metode psihoanalize in tudi zdravila. Biblioterapevt ustvari svojo skupino, s katero vodi pogovor s pomočjo izbranega teksta (literarnega ali neumetnostnega): pogovor izvaja v določenem času in prostoru. Člani skupine sedijo na stoli v krogu, vsak ima pregled nad drugim in vsak je demokratičen član skupine, vsak lahko odgovarja na vprašanja biblioterapevta po lastni volji. Kompetenca knjižničarja/biblioterapevta je, da izbira najprimernejšo literaturo za bibliopedagoško/biblioterapevtsko knjižnično uro, pri tem pa upošteva starost in tudi predznanje učencev.

Biblioterapevt/knjižničar kot vodja skupine

Izhodišče biblioterapevta je tekst, ki ga prebere in na podlagi prebranega vodi pogovor s člani skupine. Izbrani tekst večkrat uporabi, prilagodi zahtevam članov skupine, kajti vsak član skupine ima svojo osebnost in svoje izkušnje. Biblioterapevt pozna kulturno-specifične pojme (značilnosti slovenske, madžarske ali svetovne kulture, literature itd.) izbrane literature. Izbrana tema oziroma pravljica mora vsebovati tudi dele, ki se nanašajo na reševanje življenjskih problemov. V tem primeru naj tekst asociira na izbor najboljših rešitev, člani skupine pa morajo sinhronizirati svoje probleme z izbrano zgodbo iz teksta in na podlagi tega oblikovati svoje razmišljanje za reševanje lastnih problemov. Člani skupine povejo svoje mnenje. Vsako mnenje je enakovredno, tudi mnenje terapevta je le eno izmed vseh mnenj, ni boljše ali slabše od mnenj drugih sodelujočih. Umetnostna besedila so demokratična, dajo možnost večplastnega razmišljanja in možnost za asociacije. Po prebrnem besedilu poteka debata, ki jo sproži biblioterapevt/knjižničar, le-ta pa lahko vključi tudi druge vire umetnosti, npr. glasbo, film ali risbe, vizualno gradivo itd. Izhodišče za debato v pri pravljicah je: kaj je dobro in kaj slabo v zgodbi. Učenci morajo prepoznati entitete, ki izhajajo iz prebrane zgodbe. Učenci nato v sebi izoblikujejo mnenje o doživetem ali oblikujejo lastno strategijo za to, česar še niso doživeli, da bodo bolj pripravljeni, ko jih doleti podobna situacija, v kateri se morajo znajti in reševati probleme. V okviru biblioterapije lahko učenci npr. korigirajo tudi svoje slabe izkušnje, ki so nastale v preteklosti (npr. krize) ali izoblikujejo mnenje o novih izkušnjah, katerih še niso doživeli. Kreativno

pisanje je tudi del biblioterapije, vendar samo del terapije - kot metoda - saj učenci sodelujejo s kreativnim pisanjem v okviru delavnic in zapišejo svoje zgodbe po tem, ko so že poslušali prebrano literaturo.

Slike 1, 2, 3, 4: Biblioterapijo z Andersenovo pravljico z naslovom Grdi raček izvaja dr. Judit Zágorec-Csuka, knjižničarka na Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi.

Z biblioterapijo ne učimo, ampak analiziramo učenčev pristop do izbranega problema

Z biblioterapijo ne učimo, ampak analiziramo učenčev pristop do izbranega problema, katerega obravnavamo v izbranem tekstu. Biblioterapevt predebatira vse tisto, kar učenci doživijo s pomočjo prebranih pravljic, s komunikacijo pa tudi negativno razpoloženje prinese na površje tisto najgloblje, kar je v tekstu. Kaj je v tem procesu izziv? Razvijanje samopodobe in ponosa bralca, ki sočustvuje in se identificira s pozitivnim ali z negativnim junakom zgodbe. Pogoji za skupinsko delo v šoli so: poznati razrede, učence, ni ocene, ni poučevanja v klasičnem pomenu. Biblioterapevt ima svojo dinamiko pogovora, zbujajo

pozornost s tekstom in s slikovnim gradivom, z mediji, ki jih vključuje v ta proces. Tudi knjižničar/biblioterapevt mora poznati sebe, pokazati svoja čustva in svoje razmišljanje. Mora imeti izoblikovan koncept o tekstu in se pripraviti na potek terapije od začetka do konca - kot pri učni uri -, vendar mora po svojem konceptu in po svojem razmišljanju izraziti simpatijo do teme in do učencev. Velike teme imajo več variacij pri interpretaciji, saj zahtevajo kompleksno umetnostno terapijo, torej učenci lahko sami pripovedujejo, narišejo, poslušajo, ob tem dodamo še glasbo ali animacije z interneta. Učenci lahko večkrat ponovijo zgodbo ali motive iz prebrane zgodbe. Biblioterapija zahteva intimnost in prisego skrivnosti, torej to, kar se dogaja v skupini, ostane tam, v tisti sredini, ter zahteva zaupanje in diskretnost. Tudi terapevt pove svoj odnos do resnice, vse, kar je lepo, je lahko težko in resnice ne izluščiš na lahek način, torej se morajo učenci potruditi, da dobijo duhovne vrednote, ki jih morajo sami odkrivati. Pomoč pri tem jim nudi biblioterapevt/knjižničar.

Razvijanje samozavesti s pomočjo Andersenovih pravljic

Izbrane Andersenove pravljice za biblioterapijo so: Deklica z vžigalicami, Božično drevo, Grdi raček, Cesarjeva nova oblačila, Skodelica za čaj. V omenjenih pravljicah je potrebno analizirati: zakaj nastanejo motivi ponižanja in prezira, na kakšen način preživijo glavni junaki s svojimi problemi, potrebno je prepoznati, kakšna je centralna vloga in duhovni razvoj glavnih oseb po narativi. Pravljice zahtevajo tudi analizo simbolov. Cilji biblioterapevtske analize so: moralna, socialna vzgoja otrok, razvijanje samozavesti, prepoznavanje vlog, ki se razvijajo med ponižanjem in prezirom.

Biblioterapija ima tri stopnje

Po mnenju teoretikov biblioterapije (Pardeck J. T, Pardeck J.A., Bartos Éva, Boldizsár Ildikó) ima razumevanje teksta pri biblioterapiji 3 stopnje:

1. proces *identifikacije* in *projekcije*: identifikacija z glavnimi junaki, prepoznavanje motivov pravljice,
2. proces *katarze* in *počitka*: biblioterapevt mora dati podporo učencu, ki pride do katarze in povezuje svoja čustva, izkušnje s prebrano zgodbo,
3. proces *pregleda* in *integracije*: učenec ima pregled nad podobnimi situacijami, ki jih je doživel v svojem življenju in najde tudi rešitve problemov s pomočjo zgodbe, korigira svoje slabe izkušnje, navade in lastnosti.

Psihološka disfunkcija biblioterapije

Receptivna biblioterapija ima dve možnosti izida, kar povzroča razvoj ali stagnacijo v otroku ali v odrasli osebi. Naslednja slika prikazuje izid tega procesa po L. Silverbergu¹:

Psihološka	
disfunkcija	
Mehanične spremembe	Obrambni mehanizmi
Identifikacija	Introjekcija
Empatija	Projekcija
Razvoj, katarza	Represija
Pozitivni izid	Negativni izid
Razvoj ali sprememba	Zataknitev ali odklon sprememb

Končne konkluzije o Andersenovih pravljicah z biblioterapevtsko vsebino

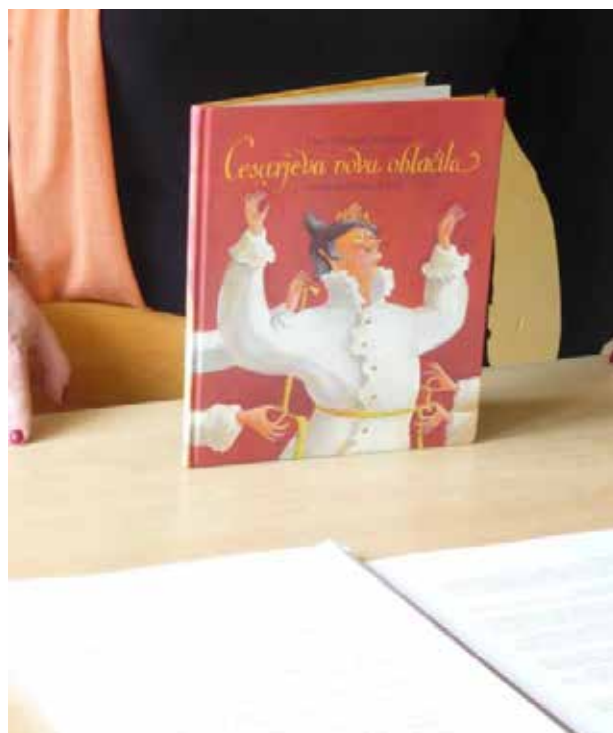
Sporočila izbranih Andersenovih pravljic so osredotočena na iskanje sreče in zadovoljstva na različnih poteh življenja. Glavni junaki so zmagovalci (pozitivna dejanja: Grdi raček, Deklica z vžigalicami, Čajna skodelica) ali poraženci (negativna dejanja: Cesarjeva nova oblačila, Božično drevo). Značilnosti, karakterji glavnih oseb so izhodišča za biblioterapijo in tudi za premagovanje njihovih kriz. Sporočilo pravljic: premagovanje nevtralnosti in nečimrnosti, malodušja, sprejemanje pomanjkljivosti in drugačnosti, da lahko postanemo pravi člani družbe. Cilji biblioterapije so: zdravljenje, ublažitev, preprečitev problemov, ki so nastali s poniževanjem, s prezirom in spoznavanje notranjih vrednot človeka.

Pomembno je tudi to, na kakšen način pomagamo učencem v osnovni šoli z biblioterapijo. S pomočjo biblioterapije pomagamo učencem, da osebno rastejo in izvajamo preventivo v njihovem čustvenem življenju. Biblioterapijo lahko integriramo v knjižnično-informacijska znanja v okviru knjižničnih ur, ki so na razpolago v letnem delovnem načrtu šole. Biblioterapija je interdisciplinarna veda, saj povezuje znanje iz knjižničarske stroke tako v teoriji kakor v praksi. Gre za usmerjeno branje leposlovja v šolskem okolju, torej je bibliosvetovanje, izhodišče ni diagnostično, ampak terapevtsko (ne zdravimo, ne delamo v zavodih, bolnišnicah, ni rehabilitacija), saj knjižničarji niso zdravniki, psihiatri, vendar imajo znanje iz psihologije, pedagogike, literature itd.

Učenci dobijo s pomočjo biblioterapije pregled nad svojimi doživetji in osebnostno lahko rastejo, ker prepoznajo izzive v okolju in v svojem življenju. S pomočjo biblioterapije lahko ozaveščamo določene vsebine: empatijo, toleranco, predsodke o drugačnosti, premagovanje siromaštva in nečimrnosti, napuha itd. Čustvene stiske učencev lahko pripeljemo do katarze s pomočjo leposlovja. Za potek biblioterapije pripravi biblioterapevt/knjižničar primerno okolje in pripomočke za skupinsko delo. Biblioterapevt zaključi branje besedila s svojimi mislimi in pripravi učence za izstop iz terapije, ko se morajo vrniti v vsakodnevno okolje.

¹ Silverberg, Lawrence: Bibliotherapy: The therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis prevention, and training. In: *The Journal of the American Osteopathic Association* 103(3), p. 131–135, The Journal of the American Osteopathic

Association, honlapja. [http://jaoa.org/article.aspx?articleid=2092901], [letöltve: 2016. 03. 03.].

Slike 5, 6, 7, 8, 9: Izvajanje biblioterapije s pomočjo Andersenove pravljice z naslovom Cesarjeva nova oblačila v okviru bibliopedagoških ur na Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi.

Končne misli

Bibliosvetovanje ali biblioterapija se uporablja vsakodnevno tam, kjer berejo ali se pogovarjajo o knjigah, tudi v šolskih knjižnicah in nasploh. Metoda dela je, da s pomočjo knjig učence ozavešča o nekaterih težavah, ki se dotikajo književnih oseb, in jih transformira v učenčevo življenje. Biblioterapija se izvaja z veščinami komunikacije, s podajanjem lastnega mnenja, s poslušanjem drugih in s podajanjem tudi različnih rešitev

obravnavanih problemov, ki so izbrani za temo biblioterapevtskih delavnic. Svetovanje poteka v knjižnicah, v krožkih z nadarjenimi otroki ali s šibkejšimi učenci, pri urah slovenskega jezika, v preventivnem smislu v okviru izobraževanja nasploh.

Za biblioterapevta je potrebno dokončati specializacijo, torej ustrezen študij, s katerim izbrani knjižničar pridobi primerno izobrazbo za izvajanje tega specialnega znanja. Specializacijo za biblioterapevta sem pridobila na Univerzi v Kaposváru na Madžarskem v šolskem letu 2015/2016. Študij je trajal dva semestra, obsegal je 23 različnih predmetov, doseči je bilo potrebno 60 kreditnih točk. Pogoj za vpis je bila diploma iz knjižničarstva oziroma VII. stopnja izobrazbe z družboslovnega področja kulturologije oziroma iz medicine. Praktične delavnice in nastop sem izvajala v mestnih knjižnicah v Nagykanizsi in Lentiju, hospitalizacijo sem opravila v Psihiatrični kliniki v Budimpešti pri biblioterapevki - zdravnici in pesnici dr. Erzsébet Hászu. Specialni študij biblioterapije je zahteval diplomsko nalogo, predstavitev naloge in zagovor pred komisijo, dva recenzenta za vrednotenje naloge, mentorja itd. Naslov moje diplomske naloge je bil *Motivi poniževanja in prezira v pravljicah H. C. Andersena z analizo biblioterapije*. Pomembno bi bilo specialni študijski program biblioterapije v okviru knjižničarske stroke v Sloveniji razvijati/uvesti na Filozofski fakulteti v Ljubljani na Katedri za knjižničarstvo, knjigarstvo in informatiko.

Kakšen je Andersenov humanizem? Je antropomorfen, saj prikazuje bistvo človeka, ki hoče z etičnimi normami premagati negativne sile. Književne osebe v njegovih pravljicah so krona univerzuma. Pisatelj nosi v sebi krščansko zavest (vizija boga, transcendence), v svojih delih gleda z empatijo na otroke, na osebe, izpostavi tudi pomen družine. Zlo transformira (spremeni) v dobro, senzibilno pokaže dobre in slabe vrednote svojih junakov. Njegova estetika je univerzalna, podobna je Tolstojevi filozofiji. Andersenove pravljice so dobro izhodišče za biblioterapijo, kar tudi sam avtor pove v svoji avtobiografiji *Pravljica mojega življenja leta 1847: »Se spremeniti, biti vedno bolj popoln, se izpopolnjevati, ljubiti sebe in druge osebe.«* To so tudi izhodišča biblioterapije kot integrativne znanosti 21. stoletja

Literatura

Andersen, Hans Christian, 1992: *A fenyőfa; A császár új ruhája; A kis gyufaáruszlány; A rút kiskacsa; A teáskanna*. In: Andersen, Hans Christian: *Mesék*. Budapest: Park Kiadó, fordította és átdolgozta Rab Zsuzsa. 5–12. p.; 77–80. p.; 97–99. p.; 233–234. p.; 143–144.

Andersen, Hans Christian, 1911: *Életem meséje*. Fordította Szeberényi Zsigmond. Budapest: Franklin, 2. kiadás. 1–112. p.
Andersen, Hans Christian, 2005: *Pravljica mojega življenja*. [Életem meséje]. [fordította Zágorec-Csuka Judit]. Ljubljana: Študentska založba, 9.

Bartos, Éva, 2015: A biblioterápia útja Magyarországon az 1970-es évektől napjainkig. In: *Könyv és lélek. Biblioterápiás tanulmányok*. Budapest: Magyar Olvasástársaság, 13.

Boldizsár, Ildikó, 2010: *Meseterápia – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 21.

Gulyás Enikő, 2015: A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban. In: *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. Budapest: Könyvtári Intézet, 24. évf. 01. szám. 21.

Gombos, Péter [szerk.], 2014: *Kié az olvasás?: Tanulmányok az olvasóvá nevelésről*. Budapest: Magyar Olvasástársaság, 7–127.

Kulcsár Szabó, Ernő, 2015: Tárgyi élvezet vagy történető igazság? Az irodalomértés és -oktatás néhány kérdéséhez. In: *Iskolakultúra*, 25. évf. 7-8. szám. 40.

Ostergaar, Anne-Marie, 2005: Vágyakozás a szekrény világából. In: *Iskolakultúra*. 15. évf. 5. szám. 86–91.

Pardeck, J. T.; Pardeck, J. A., 1987: Bibliotherapy for Children in Foster Care and Adaption. In: *Child Welfare*, 66(3). 131–135.

Petrolay, Margit, 2005: Mese a suszter fiáról. In: *Iskolakultúra*, 15. évf. 4. szám. 79–86.

Šulc, Katja, 2005: *Pravljica njegovega življenja*. [Életem meséje], Utószó. In: Andersen, Hans Christian: *Pravljica mojega življenja*. [az idézetet fordította Zágorec-Csuka Judit]. Ljubljana: Študentska založba, 197–203.

Zágorec-Csuka, Judit, 2007: *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemi történeti útja*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1–478.

Zágorec-Csuka, Judit, 2010: Olvasásszociológia. In: *A muravidéki magyar könyvek világa*. Tanulmányok és publicisztikai írások. Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 63–85.

Zágorec-Csuka, Judit, 2003: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok*. Lendva: Galéria-Múzeum Lendva – Galérija-Muzej Lendava, 14–20.

Zágorec-Csuka, Judit, 2017: Mesterterápia Hans Christian Andersen meséire. In: *Az irodalom önismereti és gyógyító ereje. Biblioterápiás tanulmányok*. Pilisvörösvár-Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület-Kapcai József Attila Művelődési Egyesület, 11-57.

Elektronski viri

Andersen, Hans Christian In: *Wikipédia honlapja* [online] [2016. 02. 20.]>URL: [online] https://hu.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen.

Antalfai, Márta: Mese, megküzdés és boldogság. A mesék üzenetei az életcél megtalálásáról és a boldogsághoz vezető útról. Béke Gyermekotthon X. Egészségfejlesztési és drogrevenációs konferenciája. Budapest, 2009. március 9–10–11-én, In: *Antalfai Márta honlapja*. [online] [02.12.2015] > URL:http://www.antalfaimarta.hu/olvashato_irodalom/mese_b_eke_gyermekotthon_2009.pdf.

Bartos, Éva [szerk.]: Bevezető. Éltető irodalom. In: *Segített a könyv, a mese. Vallomások életéről, irodalomról, olvasásáról*.

Budapest: Magyar Olvasótársaság, 1999. p. 1–5. p., Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja. [online] [24.03.2016] >URL: <http://mek.oszk.hu/05400/05496/05496.htm>.

Büntető mesék – A fenyőfa. In: *Bookline, Könyvesblog honlapja*. [online] [10.03.2016] > URL: http://konyves.blog.hu/2007/12/22/bunteto_mesek_a_fenyofa.

ERKÖLCSTAN. [09.12.2015] In: >URL: gyakorlo.atfk.nyme.hu/.../ERKOLCSTAN_1-4.pdf.

Galyas, Stella: Mit üzen „A teáskanna?” In: a *Szabolcs-online honlapja*. [online] [02.03.2016] > URL: <http://www.szon.hu/mit-uzen-a-teaskanna/2293520>.

Gilbert, Edit: Az olvasmányélmény megosztásának szerepe a csoportos biblioterápiában, In: a *Matarka honlapja*. [online] [15.03.2016] >URL: http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=108794.

Hász, Erzsébet: Mese a biblioterápiában. In: *Napút* 2012. XIV. évf. 3.sz., 9–21. p., a *Napút folyóirat honlapja*. [online] [2016. 03. 24.] > URL: <http://napkut.hu/xiv-evfolyam-3-szam>.

Pál, József, Újvári Edit: Szimbólumtár. In: a *Balassa Kiadó honlapja*. [online] [12.02.2015] > URL: http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm.

Silverberg, Lawrence: Bibliotherapy: The therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis prevention, and training. In: *The Journal of the American Osteopathic Association*, 2003. 103 (3), 131–135. p., The Journal of the American Osteopathic Association honlapja. [online] [03.03.2016] > URL: <http://jaoa.org/article.aspx?articleid=2092901>.

Szimbólum: In: *Wikipédia honlapja*. [online] [03.03.2016] > URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Szimb%C3%B3lum>.